

Юридичні науки

УДК 347.994.1

Котвяковський Юрій Олександрович

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри правосуддя та філософії
юридичного факультету*

Сумський національний аграрний університет

Kotvyakovsky Yurii

*PhD in Law, Associate Professor of the
Department of Justice and Philosophy*

Faculty of Law

Sumy National Agrarian University

Якименко Руслан Олександрович

студент юридичного факультету

Сумського національного аграрного університету

Yakymenko Ruslan

Student of the

Sumy National Agrarian University

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ, ПОВ'ЯЗАНІ З СУДОВИМ НАКАЗОМ У

ЦИВІЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

PROBLEMATIC ISSUES RELATED TO A COURT ORDER IN CIVIL

PROCEEDINGS

***Анотація.** Цивільно-процесуальні норми, пов'язані із наказним провадженням, перебувають у відповідності з міжнародним законодавством і повністю відповідають його стандартам. Не зважаючи на це, часто виникають питання, пов'язані із процесом доказування в наказовому провадженні, а також щодо засад змагальності, реалізації*

права на захист кожним із учасників провадження, особливо якщо це стосується порядку оскарження ухваленого судового наказу.

Ключові слова: доказування, змагальність, наказне провадження, оскарження, правова допомога, судовий наказ, цивільний процес.

Summary. *The civil procedural rules related to injunctive proceedings are in accordance with international law and fully meet its standards. In spite of this, questions often arise related to the process of proof in injunctive proceedings, as well as the principles of competition, the exercise of the right to defense by each of the participants in the proceedings, especially if it concerns the procedure for appealing an adopted court order.*

Key words: *evidence, adversary, injunctive proceedings, appeal, legal aid, court order, civil process.*

Вступ. Дискусійні питання, що стосуються судового наказу, почали підніматися із впровадженням змін у цивільно-процесуальному законодавстві, пов'язаними з наказовим провадженням. Найбільша кількість публікацій, пов'язана з проблемами видачі судових наказів, датується 2004-2011 роками, але вважаючи на те, що норми закону не змінилися, спірні питання мають місце і до цього часу. Основні питання, пов'язані із судовим наказом, торкаються змагальності, доказування оскарження та правової допомоги. В науковій літературі питаннями судового наказу і наказного провадження займалися такі вчені, як О.І. Антонюк, С.В. Васильєв, І.В. Завальнюк, К.О. Малахова, Л.А. Остафійчук, А.О. Породнов, С.Я. Фурса, А. Шабалін, С.В. Щербак, О.Є Янчук та інші. Попри те залишаються актуальними проблеми, пов'язані із доказуванням у наказному провадженні та оскарженні судового наказу. Саме вони відповідають на вимогу актуальності даної теми в сучасній теорії та практиці цивільно-процесуального законодавства.

Виклад основного матеріалу. Судовий наказ у цивільному провадженні є особливою формою судового рішення, яке ухвалюється в спрощеному порядку за результатами розгляду окремих категорій справ. Таке рішення є і рішенням суду, і виконавчим документом. Метою наказного провадження є спрощення самої процедури судового розгляду, а також скорочення часу, відведеного на сам розгляд, що пов’язується із надання всіх необхідних, належно оформлених доказів у випадку безспірної вимоги, а також ухвалення самого рішення без участі сторін.

Правова природа судового наказу близька до судового рішення, і в той же час наказ є виконавчим документом, на підставі якого здійснюється стягнення з боржника, тобто завдяки йому відсутня проміжна ланка – ухвалення рішення про стягнення виконавцем, до якого надійшли матеріали від кредитора.

Якщо сам інститут наказного провадження існує у відповідності з принципами справедливого та ефективного правосуддя, то практичний аспект доводить низку суперечностей, що не можуть знайти вирішення через норми діючого цивільно-процесуального законодавства.

Так, наприклад, видача судового наказу пов’язується із стягненням коштів або витребування майна, що регулюється положеннями ч.2 ст. 96 ЦПК України. Серед таких вимог є як ті, що обумовлені сімейними (стягнення аліментів), трудовими (стягнення нарахованої, але не виплаченої заробітної плати), господарськими та іншими відносинами договірною і недоговірною характеру (як, наприклад, стягнення заборгованості за оплату житлово-комунальних та інших послуг) [1].

Якщо стягнення коштів на підставі виконання договірних зобов’язань не викликає ніяких сумнівів, тому що доказується даний факт за допомогою бухгалтерської документації, то факти, пов’язані із стягненням аліментів викликають численні дискусії.

Заяви, пов'язані із стягненням аліментів, частіше за все стосуються спірних питань розпорядження прибутку відповідача, який він не спрямовує на дитину, її утримання і розвиток, у відповідності до норм сімейного права. Такі заяви розглядаються як в порядку загального, так і в порядку наказного провадження, і закон не встановлює критеріїв, за яких випадків дані спори повинні розглядатися в один та інший спосіб.

Однією із основних ознак наказного провадження є безспірність вимог. Аліментні зобов'язання не є безспірними, тому що подібні спори розглядаються і в порядку загального провадження. Виникає ситуація, коли можливе вирішення одного й того самого питання двома способами, передбаченими законодавством, але і порядок вибору кожного з таких способів не конкретизований – позивач (заявник, стягувач) звертається до суду на власний розсуд обраним способом.

Стягнення аліментів може здійснюватися за результатами судового розгляду: у загальному і окремому провадженні, очно з учасниками спору і заочно, спираючись на докази одного з учасників і на заперечення іншого, але підстави для розмежування при такій альтернативі в законодавстві не прописані. Вибір видачі судового наказу при вирішенні цього питання буде вигідний державі, тому що спрощений порядок передбачає тотальну економію ресурсів, що витрачаються державою, а також стягувачу, тому що його вимоги не оспорюються і приймаються якості безспірних. Але при цьому виникає низка інших проблем.

Одна з них пов'язується, на нашу думку, із самим процесом доказування, що стосується безспірності вимог. Формування предмета доказування у справах про стягнення аліментів на утримання дитини відбувається на підставі заявлених вимог, які підлягають встановленню під час ухвалення судового рішення, тому предметом є наявність спору на право, а в якості способу захисту виступає вирішення спору по суті. Тобто в основі такого розгляду лежить принцип змагальності, за якого

створюються необхідні умови для виявлення всіх обставин, що мають суттєве значення. У самому ж процесу доказування приймають участь дві сторони.

Безспірність наказового провадження неоднозначно оцінюється вченими. Одні з них вважають, що при зверненні до суду в будь-якому випадку виникає спір про право [2].

О. А. Негода оцінює безспірність як не передбачену законодавством умову, вона є результатом правозастосовної діяльності суду [3, с. 25].

О.В. Губанова оцінює безспірність у практичному аспекті в якості надання суду з боку сторони безспірних доказів доходів платника аліментів [4, с. 15]. Але і у випадку відсутності інформації про місце роботи боржника і про його прибутки, підставою стягнення аліментів за судовим наказом є ч. 3 ст. 184 СК України. На нашу думку, таке пояснення має вигляд презумпції безспірності у наказовому провадженні, тому що воно ухвалюється в переважній кількості випадків щодо працюючого боржника.

Будь яка презумпція повинна виконувати функції захисту щодо обох сторін, яких вона стосується, але у випадку стягнення аліментів дана презумпція захищає лише сторону стягувача.

Безспірність також підтверджують інші документи, що обґрунтовують вимоги. Так, наприклад, ними можуть бути ті, що підтверджують шлюбні відносини, походження дітей тощо. Тобто безспірність являється умовою, що доводиться низкою документів, переданих на оцінку суду, і пов'язується з безпосередньою оцінкою всіх наданих доказів.

На думку І. Бутирської, безспірність пов'язується з неповідомленням стороною про наявність спору [5, с. 103], але це не пов'язано із відсутністю самого спору: про нього невідомо лише суду.

У наказному провадженні виникає ситуація, коли суд, розглядаючи заяву про видачу судового наказу, не викликає сторони у засідання і не

повідомляє сторони про це. Тобто порушується засада змагальності не лише для боржника, а і для стягувача, тому що він не може дати детальні пояснення щодо наданих фактів. Відповідач, у свою чергу, може взагалі не знати про існуючий спір, а також не може скористатися правом на захист в наступних формах: подати заперечення, отримати правову допомогу, а також оскаржити ухвалене рішення.

Невід'ємною складовою у здійсненні процесу доказування в будь-якому процесі, в тому числі і цивільному, є оцінка доказів. Саме завдяки оцінці відбувається формування уявлення про реальні обставини справи. На оцінку впливають сторони під час доведення правоти і законності власних позовних вимог. Сам процес доказування складається із збирання, подання сторонами до суду, огляд доказів в суді і вивчення судом, що і є остаточною оцінкою. Але в наказному провадженні розглядаються докази, надані лише однією стороною, і це, на нашу думку, процес доказування робить не повним, зникає неупередженість, тому що друга сторона не приймає участі в процесі доказування, і не може впливати остаточну оцінку доказів судом.

Вітчизняні вчені, зокрема С. Чванкін, піднімають питання про відсутність розгляду обґрунтованості вимог, яке замінює перевірка заяви на відповідність процесуальним формам. Обґрунтованими вимогами є ті, що пов'язані з такими ознаками доказів, як допустимість, достовірність, належність і достатність [6, с. 112].

Під час наказного провадження суд не перевіряє докази, тобто не відбувається оцінка достовірності, допустимості наданих доказів: вони сприймаються судом як істинні. Саме це перевіряється у загальному судовому провадженні. Увага зосереджена лише на ознаці належності.

Крім того, особливої уваги заслуговує факт, за яким рішення наказного провадження оскаржити неможливо: судовий наказ оскарженню в апеляційному порядку не підлягає. На нашу думку, це порушує права на захист особи, яка або не була повідомлена про наявний цивільно-правовий

спір, або про сам розгляд судом наданих для вирішення по суті матеріалів. На думку О.В. Губанової, неможливість оскарження негативно впливає і порушує майнові права боржника [4, с. 17].

Неодноразово увага вчених також при аналізі відповідної судової практики була зацентрована на тому, що порушуються не тільки засади змагальності, а й диспозитивності [7, с. 94], що пов'язується із вільним розпорядженням сторін своїми матеріальними і процесуальними правами. Умовна безспірність порушує диспозитивність боржника саме тим, що він не може заявляти клопотання, подавати докази і заперечувати, тобто фактично доля його матеріальних прав вирішується без його відома через відсутність активної участі у процесуальній діяльності.

Судовий наказ може бути скасовано судом, який приймав рішення по наказному провадженню протягом 15 днів з моменту ухвалення рішення, але виключення становлять рішення у провадженні про стягнення аліментів, які не оскаржуються. Єдиним рішенням, яке може зупинити або скасувати дію судового наказу, це звернення із заявою до виконавчої служби особи, на чю користь було ухвалене рішення. Але такі випадки майже не мають місце на практиці, тому що це суперечить раніше вчиненому з боку сторони, що звертається до суду з вимогою.

Висновки. Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що на теперішній час існує низка проблемних питань, пов'язаних із судовим наказом у цивільному провадженні. Серед таких проблем першою є специфічний односторонній процес доказування, в якому приймає участь лише одна сторона, а оцінка доказів проводиться лише судом, без заяв другої сторони. Причиною цього є умовна безспірність вимог, хоча саме поняття безспірності не повинно пов'язуватися із судовим розглядом, а на нашу думку, пов'язується із посвідченням права.

Тому проблемним питанням при ухваленні судового наказу є відхід від засади змагальності і диспозитивності. Змагальність є невід'ємною

частиною цивільного процесу, за якої кожна сторона пред'являє свої докази. При ухваленні судового наказу нівелюється положення ст. 12 ЦПК України, відповідно якому цивільне судочинство здійснюється на засадах змагальності, коли кожна зі сторін повинна довести обставини, які мають значення для вирішення справи по суті. Під час ухвалення судового наказу у провадженнях про сплату аліментів активно реалізує свої права лише одна сторона, а самої змагальності не відбувається. Вона неможлива ні на стадії апеляційного оскарження, ні при скасуванні такого наказу.

Побудова остаточної оцінки доказів судом здійснюється лише на лише на фактах, наданих позивачем, що тягне за собою позбавлення права на захист, на отримання правової допомоги відповідачем, і що, в свою чергу, призводить до такого наслідку, як неможливість оскарження судового наказу в порядку апеляційного провадження, тому ще не передбачено законодавством.

У зв'язку з цим, на нашу думку, слід виключити справи по аліментах із тих, які розглядаються в наказовому провадженні. Також ще одним варіантом рішення спірних питань можливість надання доказів до суду і іншою стороною при її письмовому повідомленні про розгляд такого провадження.

Література

1. Цивільний процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40-41, 42. Ст. 492 (редакція від 07.09.2023). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#top> (дата звернення: 03.10.2023).
2. Єрошенко О. Б. Спир про право в наказовому провадженні. *Актуальні проблеми політики*. 2011. № 42. С. 266-272. URL: http://app.nuoua.od.ua/archive/42_2011/34.pdf (дата звернення: 03.10.2023).

3. Негода О.А. Умови застосування зарахування в зобов'язаннях. *Нове українське право*. 2023. Вип. 3. С. 22-28.
4. Губанова О.А. Щодо правового регулювання стягнення аліментів. *Форум права*. 2019. № 3. С. 13-20.
5. Бутирська І. Наказне провадження в господарському судочинстві. *Право України*. 2020. № 7. С. 98-109.
6. Чванкін С.А. Електронні докази у справах наказного провадження. *Juris Europensis Scientia*. 2021. № 2. С. 110-114.
7. Боровська І.А. Особливості процесуальної форми спрощеного позовного провадження у цивільному судочинстві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2021. Вип. 65. С. 90-96.